

MAAIKE MEIJER

Paarse September

Een documentaire

Deze 'documentaire' is een historische schets van Paarse September: van het voorspel begin 1971, tot en met de nawerking: in de tweede helft van de jaren zeventig werd Paarse September een spookbeeld, vervolgens een mythe, om in de jaren tachtig bijgezet te worden als scriptie-onderwerp. Het doet mij genoeg deze scriptie nu ook zelf eens te mogen schrijven. Ik citeer rijkelijk fragmenten uit het blad *Paarse September*: die roepen de tijdgeest indringender op dan abstracte weergaves van de Paarse leerstukken.

Paarse September was een lesbische actiegroep, die onder dezelfde naam een alarmerend tijdschriftje produceerde. De groep en het blad hebben maar anderhalf jaar bestaan: van oktober 1972 tot april 1974. In die anderhalf jaar slaagden we erin zo ongeveer iedereen op stang te jagen: het COC, de vrouwen uit de linkse beweging, het radicaal feminisme dat zich, toen nog geheel hetero, organiseerde in praatgroepen, de lesbische en biseksuele vrouwen van 7152, Dolle Mina, Man Vrouw Maatschappij, het blad *Opzij*, dat toen net begon en dat wij na twee nummers vermorzelden als 'schijnfeminisme', en natuurlijk de publieke opinie, die we via krant en radio aanspraken. Mannen laat ik hier nog even buiten beschouwing. Paarse September was ongrijpbaar: het gesorteerde effect stond in geen verhouding tot de groeps-grootte. Het algemene volksgeloof luidde dat we een Spoor van Vernieling achterlieten: vandaar dat Paarse September als Glorieuze dan wel Schrikwekkende mythe nog lang na haar opheffing bleef voortbestaan.

Ik zeg 'wij' omdat ik lid van de groep was. Niettemin spreek ik, naar goed Paarse September-gebruik, voor mezelf: de anderen zouden dit geschiedverhaal waarschijnlijk anders vertellen. Ik was tweeëntwintig toen Paarse September begon. Ik herinner mij dat als een tijd waarin alles op scherp stond. Alles wat je deed, schreef, dacht en zei deed

Paarse September. Stephanie de Voogd,
Maaïke Meijer en Noor van Crevel

Foto Cris Voets

terzake en had consequenties. Er kwam een politieke dimensie in mijn leven waarbij vergeleken mijn eerdere politieke activiteiten (in de studentenbeweging) verbleekten tot spelletjes in de zandbak. Tegelijk was het ook een periode van ongelooflijk plezier. De rol van querulant, die aan Paarse September werd opgelegd en die we zelf ook creëerden, speelden we met overgave. We werden provocerend gevonden, en gingen van de weeromstuit ook provoceren. Niet alleen door termen als 'seksefascisme' (die kwam van Andreas Burnier) en door krachtig taalgebruik als 'huwelijk en gezin zijn de trainingskampen van het patriarchaat', maar ook door het gebruik van de parodie als stijlmiddel. We noemden onszelf wel 'Paarse Puk, Muk, Ruk en Luk'. Toen de slogan 'lesbisch zijn is politieke keuze' massaal werd geïnterpreteerd als een gedwongen seksueel bekeringsprogramma kondigden we *Paarse September* nummer 3 aan met:

Daar zijn we weer, de vrouwen van wie u nog deze week homo moet worden. Wie het niet doet is gewaarschuwd want wij staan voor niets.

En nummer 4 met:

Wie zijn wij? Ach kom, dat weet u best:

\$ de militant mannenhatende beweging waar Tamar een zwak voor heeft op grond van onze naam, die zij een vondst vindt.

\$ Het groepje dat de zaak zo ernstig benadeelt [...] Hoofdzakelijk gekenmerkt door het allerwegen achterlaten van een spoor van vernieling.

\$ Het zgn Scheldproza Groepje. Opgelet: over schelden wordt heel verschillend gedacht. Volgens Tamar levert het betere stukken op dan klagen, de redactie van *Ser* daarentegen vindt dat scheldproza van het laagste niveau, het onze dus, vrijwel geen sporen draagt van de invloed van het verstand.

In het laatste nummer van *Paarse September* – we schreven er in totaal zes – lieten we ons fotograferen met blote billen omhoog, om onze stelling dat we er genoeg van hadden ('m'n reet') kracht bij te zetten.

De respons die *Paarse September* wakte hing samen met de tijd van ons optreden: wat we zeiden was nieuw, revolutionair en intrigerend. De tijd was er nog net niet rijp voor, wat overigens ook ongelukkige gevolgen had. Onze aanvallende houding, gecombineerd met onze on-grijpbaarheid bracht de bestaande 'emancipatie'-organisaties vaak volledig in de war. We wilden geen beweging vormen, stelden geen prijs op aanhang, noch op enigerlei vorm van organisatie of reglementering, wat de potentiële medestanders vaak ontredderde. Maar laat ons nu bij het begin beginnen.

Het voorspel (1971)

In de winter van 1971 startte een lesbische praatgroep. De deelnemers hadden gereageerd op deze advertentie in *Vrij Nederland*:

2 vriendinnen, het COC en andere kontakt- en opvangmogelijkheden beu (kontakt maak je er niet, opvang is niet ons probleem en anyway they do a male thing) zoeken vrouwen van 18-95 jr., al dan niet met ideeën, om te komen tot een hip en pienter sfeertje.

(Aan het taalgebruik is te merken dat de flower-power toen nog welig tierde.) Vanaf begin 1971 kwamen we elke week bijeen. In die 'consciousness-raising group' speelde zich het bewustwordingsproces af dat voor zo veel vrouwen in het begin van de jaren zeventig de basis van haar feminisme is geworden. Als ik me die groep weer voor de geest haal (het is inmiddels achttien jaar ofwel mijn halve leven geleden) herinner ik me die gesprekken als absolute revelaties. De sluier van mijn ziel en van de wereld afgetrokken. Een tweede geboorte.

Evenals talloze andere vrouwen in andere groepen ontdekte ik daar de diepte van mijn zelfvervreemding en mijn onvermogen om autonoom en onafhankelijk te zijn. Wij zagen het verminkte zelfbeeld dat het gevolg is van de opvoeding tot slaaf. 'Patriarchaat' was het sleutelwoord: we probeerden in onszelf onder ogen te zien wat de patriarchale dressuur in vrouwen aanricht. Misschien konden wij ons als lesbiennes permitteren onze vrouwelijke socialisatie 'naakter' te zien: niet langer in een privé-relatie gedwongen tot een afgeleid bestaan waren we toch verregaand opofferingsgezind, afhankelijk en niet in staat om 'ik' te zeggen. Ofschoon niet persoonlijk intiem met mannen verbonden zat de loyaliteit met mannen er diep in. Sommigen zeiden al bij binnenkomst: 'Waarom zijn hier geen mannen?' Dat vrouwen iets principieel zonder mannen zouden kunnen ondernemen was nog ondenkbaar, zelfs voor lesbiennes. Ik herinner me ook een feestje in Amsterdam-Noord, waarop we gewoontegetrouw 'natuurlijk' ook een paar mannen hadden uitgenodigd, met wie we trouwens dezelfde avond enorme ruzie zochten en kregen. Om over de kater heen te komen namen we een passende regel uit Virginia Woolfs *A Room of One's Own* en gingen die met witte verf op een zeer grote maagdelijke muur schilderen: graffiti bestond nog niet, dus we hadden alle ruimte. Zodoende keek midden in die nacht een balkon vol tierende huisvaders naar Virginia's beschaafde, bijna timide tekst: Let us admit that in our own society these things sometimes happen: sometimes women do love women.

Het proces van 'consciousness-raising' dat in die groep – als in talloze andere groepen – plaatsvond was confronterend, liefdevol en hard. Het was een worsteling om een voorlopige waarheid (toen nog: De Waarheid; dat zij voorlopig was ontdekten we later pas). Wie 'aan de beurt' was begon iets te vertellen over haar leven en kreeg vragen van de anderen. We gingen niet zachtzinnig met elkaar om en er kon mee-

dogenloos doorgevraagd worden. Of je werkelijk wou veranderen. Of je er wel achter wilde komen wiens programma je in je leven uitvoerde: dat van jezelf of dat van een ander. Of je je relatie wou redden of jezelf wou worden. Er sneuvelden relaties, ook de mijne. Ofschoon ik lesbisch getrouwd was, beleefde ik een klassieke aanrecht-revolutie: waarom moest ik altijd koken? Waarom mocht ik niet meer naar de praatgroep toen mijn vriendin eruit was gestapt? Waarom beheerde zij ons geld? Waarom had zij altijd vriendinnetjes? Waarom weerde ik mijn pijn daarover zo af? Waarom legde ik mij altijd overal bij neer? We bestreden het zelfverlies daar waar het bereikbaar was: in onszelf. Dit bewustwordingsproces vormde de basis van Paarse September.

Mij overkwam in die tijd een gevoel van verlichting, alsof ik uit een donker dal kwam. Ik had begrepen wat vrijheid en autonomie betekenden, en het verlangen naar een vrouwelijke vorm van menselijke waardigheid was in mij ontwaakt. De heroïek van het feministische project sprak mij (tweeëntwintig, ex-katholiek, marxistisch) buitengewoon aan: de hele wereld was tegen ons, er viel een strijd te strijden. Ik voelde mij aangestoken door die grote woede, die overigens van alle tijden is: lees Christine de Pisan, John Stuart Mill, Valerie Solanas, Kate Millett, Mary Daly, Andreas Burnier of het schitterende boek van Renate Dorrestein *Het perpetuum mobile van de liefde* waarin elke illusie omtrent het instituut der hetero-‘liehiefde’ aan reepjes wordt gescheurd.

Purperen Mien (1972)

Na een jaar praatgroep werden we eind 1971 met ons achten onder de naam ‘Purperen Mien’ politiek actief. We lazen de toen nog schaarse feministische boeken (Woolf, de Beauvoir, Greer, Millett, Mitchell), verspreidden ons over andere praatgroepen – die van de ‘autonome vrouwenbeweging’ en van 7152, een contactorganisatie voor lesbiennes. We richtten brieven aan de schaarse organisaties voor de emancipatie van homo’s of vrouwen. Er was nog geen duidelijke ideologie, maar we hadden – gezien onze praatgroepervaringen – wel duidelijk het gevoel dat ‘het lesbische’ in relatie met de vrouwenstrijd gebracht moest worden. Daar zou het, vermoedden wij al vaag, als een springstoflading werken: als heteroseksualiteit de hoeksteen van het patriarchaat was zouden de heterofeministen en lesbiennes elkaar immers in de armen moeten sluiten. Maar nee: de actieve feministen (Dolle

Mina, Man Vrouw Maatschappij en de autonome praatgroepenbeweging) vermeden angstvallig elke verwijzing naar het lesbische. Tegelijk bleven we in de categorie 'homofielen' weer onzichtbaar als vrouwen. Binnen de homo-organisatie COC waren lesbiennes zeer marginaal. 'We verkeren,' schreven we aan het COC, 'in een uitzonderingspositie, net als in de heterowereld.' De psychiater Sengers, die toen over 'homofielen' publiceerde, beschreef de 'homofiele vrouw' als terloopse variant van de homofiele man. 'Wij zouden,' schreven we Sengers, 'wel eens beschreven willen worden als varianten van de vrouw.' Al in onze eerste brief hanteerden we de borende vraagvorm, die later het handelsmerk van Paarse September zou worden.

COC: Welke verklaring geven jullie voor het feit dat de meerderheid der homofiele vrouwen wegblijft van het COC?

Dolle Mina: Wat zouden jullie ervan zeggen als wij, openlijk als lesbiennes, zouden meedoen aan het werk van Dolle Mina?

Dr. Sengers: Bent u van mening, dat de maatschappelijke man-vrouw-verhouding haar relevantie verliest zodra de homofilie in het geding komt?

Het gesprek van Purperen Mien met het COC werd een teleurstelling. De portee van het feminisme ontging de COC-bestuurderen volledig. Hoe repressief en paternalistisch het COC stond ten opzichte van het alom ontlukende feminisme werd een jaar later duidelijk toen Paarse September haar eerste Paarse avond wilde houden in een COC-zaaltje (we waren nota bene nog COC-lid). Toen we daar aankwamen eiste het COC dat mannen daar ook toegang moesten hebben. Daarmee werd zichtbaar dat het COC het heteroseksistische dogma even sterk aanhing als de heterowereld zelf. Ook binnen het COC mochten vrouwen zich niet op eigen termen bevrijden. Ons gezelschap verplaatste zich naar theater De Brakke Grond, waar we iedereen opriepen haar COC-lidmaatschap op te zeggen.

Paarse September (september 1972-april 1974)

Na een goed half jaar Purperen Mien, in september 1972, besloten we uitsluitend een actiegroep te worden, onder de naam Paarse September: we zouden een blad maken, ingezonden brieven schrijven, 'bewustwordingprikken' uitdelen. Zelf geradicaliseerd vonden we het be-

staande feminisme te halfzacht en te reformistisch. De praatgroepen waarin we zaten voldeden ons evenmin. De helft van de Purperen Mien-groep voelde zich niet tot het activisme geroepen en nam op dit punt afscheid. Bij het verschijnen van *Paarse September 1* (oktober 1972) waren we nog met ons vieren: Behalve Noor van Crevel, Stephanie de Voogd en ik ook Nel Hermans. Noor was docent op de sociale academie, Stephanie had twaalf jaar in Amerika gewoond en studeerde nu filosofie, ik studeerde Nederlands. Nel was even jong als ik, afgeknapt als onderwijzeres. Zij tekende en studeerde filosofie. Bij nummer 2 haakte ook Nel af en bleven we met ons drieën over.

Ons algemeen gevoelen was dat de bestaande groepen niet ver genoeg gingen. Meer vrouwen in de politiek, getrouwd en toch lesbisch, afwassende mannen en crêches: het leken ons allemaal zoethouders en lapmiddelen. Dit is een ingezonden brief, in *de Volkskrant* 2 december 1972, aan de Utrechtse 'Werkgroep voor Gedragstherapie en Gedragsverandering' die vrouwen wilde behandelen tegen anorgasmie. Wederom in de vorm van een reeks borende vragen:

- Heeft de werkgroep zich afgevraagd of het feit dat man-vrouw relaties in zo'n overweldigend groot aantal gevallen een of andere storing vertonen wellicht verband kan houden met de cultureel bepaalde verhoudingen tussen de seksen, die zich bij analyse slechts laten begrijpen als een machtsverhouding?
- Heeft de werkgroep zich met name afgevraagd wat men seksueel eigenlijk kan verwachten van een wezen, dat een naam krijgt die ze niet geacht wordt te behouden; geen opleiding heeft of een die ze niet geacht wordt te gebruiken, en een lichaam dat ze geacht wordt als object ter beschikking te stellen in ruil voor geld, levensonderhoud en/of emotionele geborgenheid?
- Is de werkgroep niet – met ons – van mening dat als fundamentele oorzaak van anorgasmie-als-klacht gezien moet worden de minderwaardige positie die de vrouw in de heteroseksuele relatie en met name in het huwelijk inneemt?
- Zo ja, is zij dan – met ons – niet bang dat, als bij deze fundamentele oorzaak niet uitvoerig wordt stilgestaan, de door haar behandelde vrouwen van de regen in de drup zullen komen juist als de behandeling succes heeft en de relatie tussen haar en haar man 'plezieriger' wordt en wie weet zelfs rijk aan orgasme?

– Als de werkgroep onze vraagstelling tot zover deelt, vindt zij dan – met ons – ook niet dat ze, omwille van een tijdelijke en plaatselijke verlichting van de druk, die uiteindelijke last vergroot omdat de werkelijke en dieperliggende oorzaken van anorgasmie-als-klacht door haar therapie verdoezeld worden?

Amsterdam, Aktiegroep Paarse September: Noor van Crevel, Maaïke Meijer, Stephanie de Voogd, Nel Hermans.

In de Groningse en Amsterdamse universiteitsbladen debatteerde Paarse September met de linkse vrouwen. Wij meenden, in navolging van Simone de Beauvoir, dat vrouwen geen *klasse* vormen maar een *kaste*. Iemand kan immers wel van de ene klasse naar de andere overgaan, maar een kaste is een groep waarin je geboren bent en waar je niet uit kunt. Links redeneerde het vrouwenprobleem weg. Dat de linkse studentenbeweging zo veel aanhang onder vrouwelijke studentes had leek ons een uiting van vrouwenziekte nummer 1: vrouwen identificeren zich liever met anderen die ‘gered’ moesten worden dan met zichzelf. Dit systematisch vrouwelijk ‘verraad’ aan de eigen sekse leek ons structureel samen te hangen met de heteroseksuele opvoeding. Dat brengt mij bij het leerstuk waarmee Paarse September geschiedenis heeft gemaakt: het lesbische als politieke keuze, ofwel de heteroseksualiteit als norm.

Het leerstuk: Lesbisch zijn is politieke keuze
Paarse September 1 toonde duidelijk de invloed van De Voogds Amerika-verblijf: we hadden een paar nummers van het Amerikaanse radicaal-lesbische blad *The Furies*: ik weet nog dat ik een artikel uit *The Furies* (january 1972) overschreef als gold het de bijbel zelve:

We have been fucked over all our lives by a system which is based on the domination of men over women, which defines male as good and female as only as good as the man you are with. It is a system in which heterosexuality is rigidly enforced and Lesbianism rigidly suppressed. [...] Lesbianism is not a matter of sexual preference, but rather one of political choice [...] (Ginny Berson, in *The Furies*, jan. 1972)

Moed scheppend uit deze klare taal schreef ik in *Paarse September* nummer 1:

We hebben genoeg van een feminisme dat er alleen maar toe leidt dat vrouwen zich beter kwalificeren... voor mannen. We geloven niet meer in feministen die hun heteroseksualiteit niet principieel willen opgeven en daardoor alleen maar subtieler ingepast zullen worden binnen de bestaande onderdrukking van vrouwen. We willen niet meer praten over utopieën, waarin het er niet meer toe zal doen of je een vrouw liefhebt of een man, omdat de feministen zich achter die utopieën verschuilen en ze hanteren als rechtvaardiging voor hun tweeslachtig gedrag. We gaan uit van de situatie zoals die nu is: alle vrouwen zijn onderdrukt en leiden een afgeleid bestaan, opvallend of subtiel. De hele geschiedenis ondersteunt die onderdrukking. De hele cultuur barst ervan. Die situatie kan alleen maar veranderen als vrouwen een politieke keuze doen: Vóór vrouwen, en wat mannen verder doen zoeken ze zelf maar uit. (Maaïke Meijer, in: *Paarse September 1*, oktober 1972, p. 1)

Stephanie de Voogd, in hetzelfde nummer:

‘De’ beweging is een hetero beweging waarin lesbiennes *getolereerd* worden, waarin hetero problemen – huwelijk, hetero relaties en de trammelant daaromheen, hetero seks, moederschap en ga zo maar door – voorop staan en over die problemen mogen lesbiennes dan meepraten. Alleen moet het dan wel gezellig blijven natuurlijk, ze moeten bv. niet op de kern van de zaak afgaan door te vragen hoe radikaal feminisme en heteroseksualiteit überhaupt met elkaar te rijmen zijn. [...] Het radikaal feminisme is allesbehalve radikaal, en daarom ben ik eruit gestapt. Want, zoals de Black Panthers al zeiden: ‘If you’re not part of the solution, you’re part of the problem, baby’. (Stephanie de Voogd, in: *Paarse September 1*, oktober 1972, p. 4)

Noor van Crevel had haar visie op het gedwongen karakter van heteroseksualiteit al eerder uiteengezet, in een reactie op Hanneke van Buuren in *Sec. Evenals* bij Van Buuren ging het Noor om de interpretatie van de eigen biografie:

Toen kwam ik er bijvoorbeeld achter dat ik niet, zoals HvB *‘toevallig getrouwd was, een paar kinderen had gebaar*d – dat alles uit eigen vrije wil

– en even toevallig, maar beslist niet uit eigen vrije wil, nog homofiel was ook [...]’ Integendeel: ik begreep dat ik niet ‘toevallig’ getrouwd was, maar daartoe op subtiele wijze gedwongen, vanuit mijn conditionering als vrouw, en dus zeker *niet* uit eigen vrije wil. En ook, dat ik evenmin ‘toevallig’ homofiel was maar daar naartoe gegroeid door een langzaam, eenzaam proces van zelfrealisatie en dus juist wél uit eigen vrije wil. Ik kwam tot de konklusie dat ik nooit had moeten trouwen, maar dat ik dat toen niet wist en ook niet had kunnen weten. Nu ik het wel wist, betekende dat dat ik nu ook verantwoordelijk was voor de beslissing mijn huwelijk wel of niet te laten voortbestaan. [...] [Ik besepte] dat in een huwelijk altijd, en per definitie, sprake is van een subjekt-objekt relatie, hoezeer je ook probeert daar door wat gesleutel aan de rolverdeling verandering in te brengen. Als je leeft in een maatschappij waarin de vrouw objekt is en de man subjekt, hoe kun je dan hopen met een man in vrijheid een huwelijk te sluiten? (Noor van Crevel, ‘Moeder de fiel is homovrouw’ In: *Sac* (Verenigingsblad COC 2 nr. 5, april 1972)

Mijn onbesuisde formulering (‘we geloven niet meer in feministen die hun heteroseksualiteit niet principieel willen opgeven’) riep veel weerstand op. Na het eerste *Paarse September*-nummer viel de wereld over ons heen in de vaste overtuiging dat we krankzinnig waren. Sommige mensen geloofden niet dat we echt bestonden. We kregen interviews in kranten en in diverse radioprogramma’s. De gedachte dat heteroseksualiteit weleens niet ‘natuurlijk’ zou kunnen zijn was volkomen nieuw. Bedenk ook dat dit de tijd was dat alleen al het woord ‘lesbisch’ gold als een provocatie. Dat wij ons openlijk en zelfbewust als lesbiennes manifesteerden was ongekend, en waarschijnlijk even belangrijk als alle theorie bij elkaar. Homoseksualiteit was nog een noodlottige afwijking en homo’s streefden nog alom naar acceptatie. Het standpunt dat lesbisch zijn net zoiets was als grote voeten hebben (je werd ermee geboren) was het meest liberale.

In dat klimaat moesten we vaak op de slogan ‘Lesbisch zijn als politieke keuze’ terugkomen. Omdat iedereen meende dat wij bedoelden dat alle vrouwen lesbisch *moesten* worden zette De Voogd in *Paarse September 3* het leerstuk nog eens uiteen. Samengevat was haar betoog als volgt: Feministen zien de conditionering tot ‘man’ en ‘vrouw’ als de oorzaak van het probleem dat zij bestrijden. Heteroseksualiteit is in

die conditionering inbegrepen. Toch wordt die *heteroseksuele* conditionering niet in de feministische bewustwording betrokken. Waarom niet? Waarschijnlijk omdat ook mannen tot hetero worden geconditioneerd: er lijkt wat dat aangaat geen verschil. De hetero-conditionering van mannen heeft echter een andere functie dan die van vrouwen. De conditioneringen hebben zelfs *tegengestelde* betekenissen. Bij jongens is zij gekoppeld aan het recht op een menselijke identiteit. Bij meisjes is zij gekoppeld aan een identiteitsloos bestaan. Als het feminisme erop uit is de bestaande machtsverhouding tussen de seksen op te heffen kan onze conditionering, en dus de heteroseksualiteit-als-norm niet buiten schot blijven. Er zijn feministen die zeggen dat hun eigen heteroseksualiteit een kwestie van 'eigen, vrije keuze' is. Het probleem is dat noch die feministen zelf, noch haar toehoorders erachter kunnen komen of dat werkelijk zo is. Stel dat je het zelf zou kunnen weten, dan zou je niemand overtuigen. 'Je kunt niet waarmaken dat je kiest wat je sowieso moet nemen.'

Verder: een persoonlijke keuze voor een heteroseksuele relatie is nog iets anders dan analyse van de heteroseksualiteit als norm. Feministen kunnen niet om die analyse heen, ook lesbisch-feministen niet. Lesbisch zijn betekent niet automatisch inzicht in die norm. Veel lesbiennes zouden immers liever niet lesbisch zijn, en bovendien zwijgen ook zij over hun hetero-conditionering, net als hun heterozusters. Het feminisme kan, welk leven we zelf ook leiden, de heteronorm niet onbesproken laten. Wij wijzen heteroseksualiteit niet af als relatievorm, maar wel als norm. 'Vrouwen worden door de heteronorm gedwongen hun belangrijkste relaties te beperken tot leden van de kaste die hen onderdrukt, en weerhouden van relaties met medevrouwen. In dit licht bezien is de heteronorm niet zozeer een seksuele norm, als wel een middel tot instandhouding van de machtsrelatie tussen de seksen.' Tot zover De Voogd.

In haar artikel zijn al een aantal sleutelgedachten te vinden die in 1980 opnieuw geformuleerd zouden worden door Adrienne Rich, in *Gedwongen heteroseksualiteit en lesbisch bestaan*. Rich noemt de heteroseksualiteit een institutie, en betoogt ook dat het niet zozeer een seksuele als wel een machtsnorm is. Ook De Voogd stelt de vraag: als heteroseksualiteit zo 'natuurlijk' en biologisch gegeven is, waarom moet hij dan zo massaal gepropageerd worden? Waarom dan al die taboes op homoseksualiteit? Bij zo veel hersenspoeling ga je denken:

wat moet hier met zo veel geweld worden *voorkomen*?

Naast dit 'leerstuk' bespraken we tal van andere onderwerpen. We schreven een aantal keren over 'het vriendinnetje': veel vrouwen in praatgroepen hadden erotische relaties met vrouwen ('Waar zeurt Paarse September over, iedereen vrijt toch met vrouwen?') maar dat bleef zeer vrijblijvend. Men bleef zich hetero noemen, de druk was van de ketel en nog steeds namen vrouwen elkaar niet serieus. Ik schreef in *Paarse September 4* over de patriarchale cultuuroverdracht en een feministische onderwijspraktijk. Noor schreef in *Paarse September 3* een prachtig artikel over weerstand, met name over de moeilijker te erkennen vormen daarvan. Ook bogen we ons over het oneigenlijke beroep op de veelgeroemde feministische 'solidariteit' – in feite een uiting van afweer tegen lastige vragen – en over het altijd terugkerende verwijt van de vermeende lesbisch-feministische 'mannenhaat': wij vonden dat het niet zozeer lesbiennes zijn die mannen haten, als wel mannen die vrouwen systematisch en geïnstitutionaliseerd haten. Ons antwoord was dat van Renate Dorrestein vandaag de dag (*Het perpetuum mobile van de liefde*, p. 148: "Hoe staat u in de grond nu eigenlijk tegenover mannen?" "Zo min mogelijk," zei ik mat.)

Wij bemoeien ons [...] niet zo met mannen, we leven niet met ze, we parasiteren niet op ze, we bedriegen ze niet, we stellen geen eisen aan ze, we verwachten niet dat zij ons bevrijden, we belasten ze ook anderszins niet met verantwoordelijkheden die bij ons thuishoren, kortom, we laten ze. (De Voogd, *Paarse September 4*, p. 19)

Verder bleven we de halfzachte emancipatiepolitiek van het COC hinderlijk volgen, schreven over alles waarover we wat te melden hadden en plakten – onder de naam International Women's Association – de stad vol met *Het Midden-Oosten Manifest*:

Er komen andere tijden. In de loop der jaren heeft het strijdtoneel zich verplaatst van Europa naar Korea, Zuid-Amerika, Vietnam, Cambodja en nu naar het Midden-Oosten. Maar wat zich afspeelt is steeds hetzelfde: mannen voeren oorlog en mannen vermoorden elkaar, vrouwen, kinderen en, op den duur, zichzelf. [...] Zolang de masculinistische oorlogsmachine de wereld blijft vervuilen met zijn giftige uitstortingen zal er strijd woeden. Zolang mannen hun eigen

menselijkheid geweld blijven aandoen zullen zij ook de menselijkheid van anderen blijven verkrachten. [...]

Zo schreven we voort tot het vroege voorjaar van 1974, toen we sterk de indruk kregen dat we ingekapseld waren. We stonden bekend als de club met een bekend scala van provocerende ideeën die je in elk forum moest zetten. Die ideeën werden – vaak in getrivialiseerde vorm – steeds naar ons teruggespeeld: anderen gaven er geen vervolg op maar zetten zich er uitsluitend tegen af. Onze analytische manier van discussiëren wekte weerstand op, evenals het feit dat we geen behoefte hadden aan ‘aanhang’ of ‘leden’. Als anderen iets vonden moesten ze zelf maar een blaadje beginnen of een feministisch werkverband oprichten. Ik geloof nu dat we, ook door de weerstand en de agressie die we zelfs bij potentiële medestanders opwekten, dichter op elkaar gedreven werden dan goed voor ons was. Dat we onze tijd te ver vooruit waren dreef ons in een isolement, dat ik achteraf tragisch vind. We misten de aansluiting bij de veel grotere groep van radicale lesbiennes, die zich vlak na ons formeerde als de ‘zondagsgroep’ in het vrouwenhuis.

Dat we Paarse September in april 1974 officieel ophieven was een logische en opluchtende stap. Wij waren, vonden we, zelf de belangrijkste sta-in-de-weg geworden voor het doorstromen van het radicaal lesbisch feminisme. Als wij ons als groep zouden terugtrekken zou er ruimte komen voor andere woordvoersters. Bovendien hadden we elk afzonderlijk andere plannen. Noor was bezig met wat enige tijd later de *Blijf van mijn Lijf*-beweging zou worden, Stephanie was bezig met filosofie en diepte-psychologie, ik wou feministische Neerlandistiek en literatuurkritiek beoefenen.

[...] totdat de direktrice opeens met de vuist op tafel sloeg en uitriep: ‘Wel godverdomme!’ – ‘Wat is er?’ vroegen de penningmeesteres en de vice-voorzitster verontrust. – ‘Weet je wat wij zijn?’ sprak de direktrice nu wild van drift, ‘een *Instituut*, een *Instelling* [...]’ – ‘Wel verdomd,’ viel nu de penningmeesteres bij, ‘hier zitten we, in een nette straat, een keurig gebouw, opgeborgen en ingepakt. We zijn aanvaard, geaccepteerd door het feminisme als pikant groepje dat er ook moet wezen, als vrolijke noot, als klup die de dingen extreem stelt zodat niemand het verder meer extreem hoeft te stellen.’

M'n reet. Foto Cris Voets

'Wij danken u voor het applaus en de bloemen', zei de vice-voorzitter.

'Wij danken u voor de naam en de dubbelzinnige faam,' zei de directrice, 'maar ik heb er genoeg van de inkarnatie van het homofeminisme te zijn.'

Ze hadden er alle drie genoeg van, en toen ze zich dat realiseerden werden ze zo verschrikkelijk kwaad dat ze een slopershamer grepen en het hele instituut in de puin mokerden.

Dat luchtte op. Tevreden klopten ze hun handen af en plantten als laatste daad een bord op de puinhopen waarop geschreven stond:
AANVAARDING IS DE DOOD

Ze waren weer gewoon, zichzelf. Zij kusten elkander hartelijk vaarwel en gingen vastberaden ieder hun eigen weg. (Maaïke Meijer, 'Een sprookje' in: *Paarse September 6*, p. 3)

Het duurde nog een paar maanden voordat we werkelijk van het Amsterdamse toneel waren verdwenen. We verschansten ons, in een veel

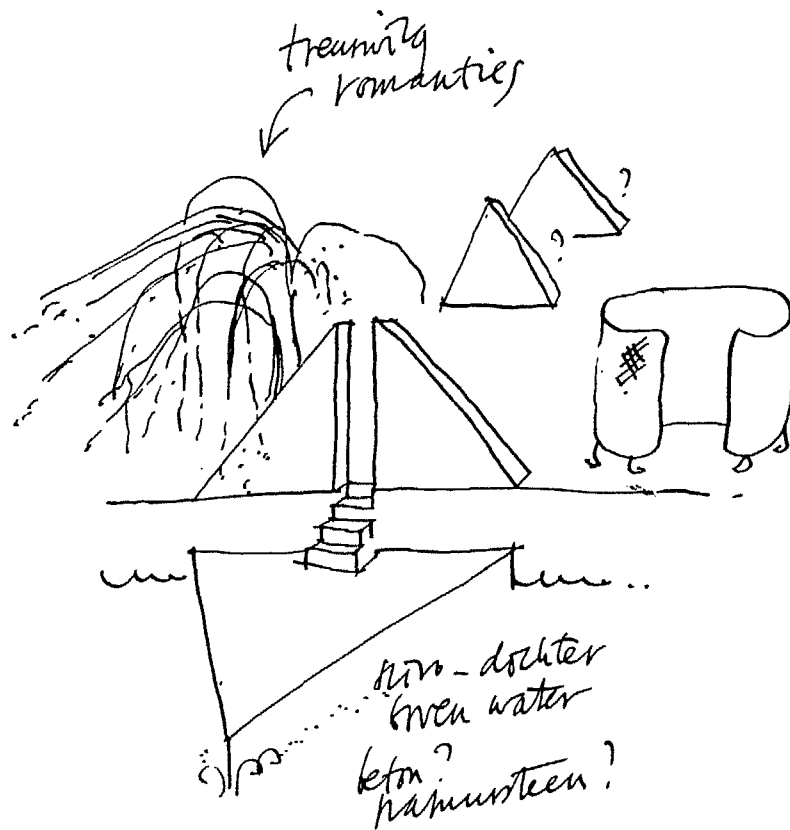
grotere samenstelling en onder de naam 'Dochters van Bep' nog twee maanden in het vrouwenhuis, iets dat we beter hadden kunnen laten. Daarna gingen we alle drie ons weegs. Noor richtte *Blijf van mijn Lijf* op, Stephanie ging in de filosofie en cultuurkritiek, ik verdween voor een paar jaar in het café, het damesvoetbal en het onderwijs.

In de jaren na 1975 begonnen de Paarse ideeën langzaam door te sijpelen, terwijl anderen soortgelijke visies opnieuw formuleerden. Monique Wittig werd in het Nederlands vertaald. De ABOP (Algemene Bond voor Onderwijzend Personeel) verklaarde zich na enige jaren zelfs tegen de gedwongen heterosksualiteit, en nog later was zelfs in de beleidsstukken van de provincie Noord-Holland radicaal-lesbianisme te vinden. Het *Lesbisch Prachtboek* gaf een nieuwe, meer culturele impuls aan het lesbische bewustzijn. Adrienne Rich' *Gedwongen Heteroseksualiteit en lesbisch bestaan* leverde een belangrijk nieuw theoretisch fundament. Om de twee jaar werd Paarse September weer eens 'herontdekt': door Bernadette de Wit, door Paula Koelemij, door Els Prinse en tegenwoordig sta ik elk half jaar wel een scriptieschrijvende studente te woord. Elk half jaar blijkt mijn perspectief op P.S. een klein beetje verschoven. De geschiedenis gaat door. De kunst is dat te aanvaarden zonder je radicaliteit te verliezen. De kunst is te kunnen leren van het werk van anderen (Dorrestein, een van de radicalen in de huidige frontlinies, kiest het lesbische niet als uitvalsbasis: dat hadden wij niet voor mogelijk gehouden; wij verwezen vaak naar de relatie tussen 'negers' en 'blanken' als verhelderend vergelijkingsmateriaal in onze analyses, zonder ook maar een seconde te denken aan zwarte vrouwen: dat dit antifeministisch racisme is zouden we pas leren in de jaren tachtig). De kunst is flexibel te blijven, en niet te gaan neerzitten bij de oude pakken van het eigen gelijk. De kunst is om telkens opnieuw te bepalen wat je wilt en kunt, om datgene te grijpen wat in een nieuwe historische situatie bereikbaar is geworden.

Uit *Paarse September* nr. 3, maart 1973

Tekening Nel Hermans

Het Homomonument in de ontwerpfase